

4. Ішук, С. О. Виробничий потенціал промислових підприємств: проблеми формування і розвитку [Текст] : монографія / С. О. Ішук. – Львів : ІРД НАН України, 2006. – 278 с.
5. Краснокутська, Н. С. Потенціал підприємства: формування та оцінка [Текст] / Н. С. Краснокутська. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 352 с.
6. Лапин, Е. В. Оценка экономического потенциала предприятия [Текст] : монографія / Е. В. Лапин. – Суми : Университетская книга, 2004. – 360 с.
7. Немчинов, В. С. Экономико-математические методы и модели [Текст] : избр. произв. : в 6 т. / В. Немчинов. – М., 1967. – Т. 3. – С. 207.
8. Одегов, Ю. Г. Трудовой потенциал предприятия: пути эффективного использования [Текст] / Ю. Г. Одегов, В. Б. Бычин, К. Л. Андреев ; под ред. Н. А. Иванова. – Саратов : Изд-во Сарат. ун-та, 1991. – 172 с.
9. Отенко, И. П. Методологические основы управления потенциалом предприятия [Текст] : монографія / И. П. Отенко. – Х. : ХНЭУ, 2004. – 216 с.
10. Струмылин, С. Г. К вопросу об изменении народного благосостояния [Текст] / С. Г. Струмылин // Вопросы статистики. – 1954. – № 5. – С. 12–28.

Отримано 01.10.2010. ХДУХТ, Харків.

© О.В. Ілляшенко, О.В. Жегус, 2010.

УДК 336.722.8:664.61

Л.І. Безгінова, канд. екон. наук

Р.М. Бугріменко, канд. екон. наук

СУЧАСНИЙ СТАН УПРАВЛІННЯ КАПІТАЛОМ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ХЛІБОПЕКАРСЬКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Досліджено стан формування фінансових ресурсів у хлібопекарській промисловості. Виявлено основні чинники, що впливають на ефективність управління капіталом на підприємствах галузі.

Исследовано состояние формирования финансовых ресурсов в хлебопекарской промышленности. Выявлены основные факторы, влияющие на эффективность управления капиталом на предприятиях отрасли.

The state of forming of financial resources is investigational in baking of bread. Main factors that influencing on efficiency of management by an industry enterprises' capital are exposed.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Хлібопекарська галузь є однією з найважливіших галузей агропромислового комплексу України, що здатна задовольнити потреби всього населення країни у хлібі. Під час переходу до ринкової економіки вітчизняне хлібопекарство, унаслідок упровадження економічних реформ, зазнало ради-

кальних організаційно-економічних і структурних перетворень, зміну форм власності та можливостей проведення промислової політики. З іншого боку, реформи створили умови, що значно розширюють економічні й управлінські можливості підприємств галузі.

Наявність капіталу є необхідною передумовою організації підприємництва. У вітчизняних реаліях становлення підприємництва проблема формування капіталу стала дуже важливою. Але в Україні питанням правомірності формування, правильності оцінки, аналізу ефективності використання капіталу, зокрема в галузі хлібопечення, до сьогодні приділяється недостатньо уваги.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема управління капіталом приваблює велику кількість науковців. Досліджено це питання в працях таких відомих вітчизняних і закордонних вчених, як Ф. Модільяні, М. Міллер, Ю. Бріггем, Е. Нікбахт, Дж.К. Ван Хорн, Дж.К. Шим, Дж.Г. Сігел, С. Росс, В.В. Ковальов, О.С. Стоянова, В.М. Сугорміна та ін.

Співвідношення всіх форм власних і позикових фінансових ресурсів, що використовуються підприємствами хлібопекарської промисловості у процесі своєї господарської діяльності, впливає не лише на ефективність їх функціонування в умовах конкурентного ринку, фінансову стійкість, раціональність використання активів, але й на можливість досягнення певного обсягу діяльності та отримання необхідного розміру прибутку для подальшого розвитку господарського суб'єкта. Тому підвищення ефективності залучення та використання капіталу хлібопекарських підприємств набуває важливого значення в сучасних умовах і є однією з найбільш актуальних проблем підвищення ефективності господарсько-фінансової діяльності в цілому.

Актуальність викладених вище аспектів та недостатність їх теоретичного розгляду з урахуванням економічних умов сьогодення та практичного застосування на підприємствах хлібопекарської промисловості обумовили мету та завдання дослідження.

Мета та завдання статті. Метою статті є виявлення та узагальнення основних чинників, які впливають на процес формування і використання капіталу підприємств хлібопечення в сучасних економічних умовах. Відповідно до поставленої мети в статті визначено завдання дослідження реального стану і виявлення можливостей формування капіталу підприємствами хлібопечення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процес формування капіталу вітчизняних підприємств у перші роки незалежності відбувався в основному у двох напрямках: 1) створення державних унітарних підприємств, 2) шляхом акціонування підприємств, які були в

державній власності.

Державні підприємства успадкували свій капітал з державної соціалістичної власності, а його нарощення відбувалося або за рахунок внутрішніх накопичень, або з коштів державного бюджету. Діяльність цих підприємств є здебільшого неефективною через низький рівень управління, відсутність належного контролю з боку власника-держави. Як результат цього – керівники державних підприємств часто вели справу з позицій особистих вигід, а більша частина персоналу була практично незацікавленою в результатах господарської діяльності, отримуючи низьку заробітну платню. Таким чином, більшість підприємств державної форми власності стала банкрутами.

Для розвитку іншої частини підприємств, яка сьогодні належить до інших форм власності, характерною була зміна форми власності, відхід від адміністративних і перехід до ринкових методів управління, набуття незалежності в організаційних формах і методах ведення господарської діяльності. Протягом цього періоду зародження і становлення ринкових відносин у вітчизняній економіці відбувалося виникнення малих підприємств, приватного сектору бізнесу.

Процес приватизації був важливим етапом формування капіталу, у результаті чого відбулися відчуження державного майна і передача його у приватну власність. Цей період можна вважати основним етапом початкового накопичення капіталу у вітчизняних підприємств і підприємців, початком створення класу власників.

Українська економіка чітко розділилася на два відокремлених сектори: сферу обігу і сферу виробництва. Як наслідок – у першому секторі відбувається обіг великих коштів з високою швидкістю обороту, що приносять великі доходи на фінансових спекуляціях і в торгівлі, а в другому тривалий час усе занепадало через відсутність коштів, інвестицій, правової підтримки підприємця з боку держави.

У цілому, до 2000 р. загальноекономічна ситуація в Україні характеризувалася фінансовою нестійкістю підприємств, кризою платоспроможності та накопиченням взаємних боргів між суб'єктами господарювання, руйнуванням господарських зв'язків, нестачею амортизаційних відрахувань навіть на звичайне відтворення основних фондів, невисоким потенціалом вітчизняних банків. Як результат, склалася тенденція до зменшення кількості прибуткових підприємств, погіршення їх фінансового стану та відсутності надійних партнерів у кредитних відносинах з банками. Також доступ підприємств до кредитних ресурсів суттєво обмежувався високими ставками за кредити та заборгованістю з неповернених позик. Це, у свою чергу, сприяло зменшенню частки власного капіталу в загальній сумі капіталу та відповідно

зростанню частки позикового капіталу підприємств різних галузей економіки переважно у вигляді кредиторської заборгованості.

Джерелом внутрішніх інвестицій у виробництво зазвичай є резерви накопиченого капіталу, як правило, у грошовій формі. Вітчизняні підприємства таких коштів майже не мали. Частина населення, яка має можливість інвестувати свої заощадження, не робить цього через відсутність довіри до підприємців і держави, яка ще не стала повноцінним гарантом захисту інвестованих в економіку країни коштів.

Постійні фінансові й політичні потрясіння негативно відбивалися на збереженнях та інвестиціях, що не сприяло зростанню пропозиції капіталу і приводило до зниження можливості залучення внутрішніх інвестицій.

З 2001 р. відбувається стабілізація й економічне зростання, що виражається у збільшенні обсягів виробництва та реалізації продукції, про що свідчить наявність позитивного фінансового результату за галузями [1]. За підприємствами харчової промисловості рентабельність операційної діяльності зменшилася з 4% у 2001 до 2,7% у 2003 р. Але вже у 2005 р. рентабельність діяльності збільшилася до 3,7%. Також зниження рентабельності спостерігається в 2007 р., її рівень становив 4,7% проти 5,1% у 2006 р.

Також протягом 2001-2007 рр. спостерігається зменшення кількості збиткових підприємств у загальній їх кількості, зростання довгострокового та короткострокового банківського кредитування. Це, за наявності тенденції до зниження відсоткової ставки за кредитами банків, сприяло розвитку та становленню хлібопечення як споживача кредитних ресурсів в Україні.

Щодо промисловості в цілому і харчової промисловості зокрема, інвестиції в основний капітал щороку зростали, але їх питома вага мала тенденцію до зниження в загальному обсягу інвестицій; вони здійснюються переважно за рахунок власних коштів підприємства, частка яких, проте, стійко знижується останніми роками. Розмір банківських кредитів з цією метою стійко збільшувався і становив у 2007 р. 16,6%, що є позитивним [1].

Сьогодні, у тому числі через негативний вплив фінансово-економічної кризи, інвестиції на формування капіталу вітчизняних підприємств недостатньо використовуються як ресурси виробничого сектору економіки. Основною причиною цього є відсутність надійного й ефективного механізму перерозподілу капіталу. Цю функцію мусять виконувати комерційні банки, які були та й досі є націленими не на підтримку реального сектору економіки країни, а на спекулятивні уго-

ди й операції, перерозподіл власності. Для того, щоб використати регулюючу функцію банків у процесі перерозподілу фінансових капіталів і створення інвестиційного клімату, необхідно, перш за все, відтворити довіру до банків з боку внутрішніх інвесторів.

Інший шлях нарощення капіталу підприємства виробничого сектору – залучення інвестицій ззовні. Проте інвестиції надходять у незначних обсягах через занепокоєння інвесторів політичною ситуацією в країні, слабкою законодавчою базою із захисту приватної власності й інвестицій тощо. Також ці чинники визначають і низький рівень активності вітчизняних інвесторів у хлібопекарську галузь та інші сфери економічної діяльності.

Чинна постанова Кабінету Міністрів України №1548 від 25.12.96 «Про встановлення повноважень органів виконавчої влади й виконавчих органів міських рад щодо регулювання цін (тарифів)» [2] надає місцевим органам влади право застосувати регулювання цін, у першу чергу обмежуючи рентабельність і торговельну надбавку на продукцію. При цьому, за відсутності єдиного критерію регулювання, в Україні в різних областях встановлено різний рівень рентабельності виробництва хліба – від 2 до 5%. Відповідно до цієї постанови моніторингу і регулюванню підлягають ціни більш ніж на 90% продукції, що випускається хлібопекарськими підприємствами, що позбавляє заводи можливості перекривати збитки та підвищувати рентабельність виробництва за рахунок випуску іншої продукції. Так, за підсумками 2008 року 37% хлібопекарських підприємств України закінчили рік зі збитками.

Низький поріг рентабельності й сильний тиск на державному рівні на галузь перешкоджає залученню іноземного капіталу в українське хлібопечення. Іноземні інвестори діють на так званому ринку преміум-сегмента – це французькі булки, батони, кондитерські вироби [3], які забезпечують гарний прибуток. Однак частка цієї ніші мала – менше 5% усього ринку.

На сьогодні всі хлібозаводи перебувають у власності вітчизняних підприємців. До того ж низький поріг рентабельності й високий рівень державного регулювання знижує зацікавленість у бізнесі у сфері хлібопечення, що останнім часом виражається в закритті виробниками майданчиків [3].

Також низька рентабельність приводить до відставання в технологічному розвитку української хлібопекарської галузі. Багато заводів не можуть собі дозволити впроваджувати на виробництві передові технології, бо це відразу позначиться на збільшенні собівартості хліба

і зрештою в умовах обмеженої рентабельності виявиться не вигідним [4].

Обмеження рентабельності обмежує можливість інвестиційної діяльності підприємств хлібопечення та спричиняє зменшення власних ресурсів і відповідно збільшення витрат на отримання кредитних ресурсів. Це, природно, негативно позначається на фінансовій стійкості та ліквідності підприємств галузі.

Хлібозавод ніколи по факту не одержить заплановану рентабельність, бо витрати на виробництво йдуть випереджальними темпами, а щоденно підвищувати ціну підприємство не може. На ринку хліба ціни мають сталу тенденцію до зростання, оскільки збільшується вартість усіх складових витрат на виробництво. Сьогодні ціна на хліб на 50% складається із ціни на зерно, борошно. Друга половина – енергоносії, зарплата, упакування, інвестиційна складова.

Хлібопечення самі не закуповують сільгосппродукцію з метою переробки. Робота підприємств залежить від борошна, динаміка цін на яке може не збігатися з коливаннями цін на зерно.

Основним завданням сучасного етапу економічних перетворень, що відбуваються в хлібопекарській промисловості, є створення сприятливих умов для ефективної господарської діяльності підприємств галузі. Досягнення цієї мети передбачає як удосконалення законодавчого, фінансового, податкового середовища, у якому функціонують хлібопекарські підприємства, так і потребує кардинального покращення роботи самих підприємств в умовах ринкових відносин.

Для хлібопечення характерним є високий рівень конкуренції. У цей час великі спеціалізовані промислові виробники задовольняють лише близько 25...30% потреби населення в даному продукті. Інша частина припадає на приватні підприємства, порівняно з якими великі виробники програють переважно в ціновій конкуренції.

Відповідно до офіційної статистики [1; 5] динаміка обсягів виробництва хліба та хлібобулочних виробів в Україні має стійку тенденцію до спаду виробництва хліба. З 1990 по 2008 рр. виробництво та реалізація хліба й хлібобулочних виробів в Україні скоротилися більш ніж у 3,3 рази і становили у 2009 р. 1,755 тис. тонн (на 7,9% менш, ніж у 2008 р.). За 4 місяці 2010 року вироблено 538,6 тис. тонн хліба та хлібобулочних виробів [5]. Спад темпів виробництва склав 4,2%. Сьогодні щоденно хлібозаводами країни виробляється близько 5,5 тис. тонн хліба та хлібобулочних виробів, асортимент яких є досить різноманітним. На одну людину в середньому по Україні у 2009 р. припадало 42 кг хліба, що менше, ніж у 1990 р., у 3,4 рази.

Сьогодні досить складно визначити достовірно реальний стан галузі. Динаміка виробництва та споживання хліба і хлібобулочних виробів в Україні останніми роками характеризується поступовим зниженням. Скорочення обсягу виробництва зумовлено нестачею обігових коштів, застарілістю обладнання, низькою платоспроможністю населення. Основними чинниками, що зумовлюють спад виробництва, є його вартість; зміна структури споживання, зростання добробуту населення дає змогу багатьом змінити свій раціон харчування, віддаючи перевагу овочам і фруктам, рибним та м'ясним продуктам; демографічна ситуація в країні; постійне зростання цін на енергоносії, тарифів на перевезення.

Перевага галузі хлібопечення в умовах кризи порівняно з іншими галузями економіки – стабільне споживання. Звичайно, суттєво впав обсяг виробництва на підприємствах дорогих груп виробів (кондитерські торти, здобні хлібобулочні вироби), у першу чергу, через те, що скоротилося їх споживання.

Один же з найголовніших «ударів» фінансової кризи по галузі – це труднощі з погашенням старих і залученням нових банківських кредитів. Торік, коли була можливість одержати кредит для закупівлі борошна, устаткування, підприємствам було набагато простіше працювати.

Висновки. Визначені чинники впливу на процес формування і використання капіталу є важливими та потребують урахування під час організації фінансової роботи з управління фінансовими ресурсами на підприємствах хлібопекарської промисловості.

Список літератури

1. Статистичний щорічник України за 2008 р. [Текст]. – К. : Техніка, 2009. – 655 с.
2. Про встановлення повноважень органів виконавчої влади й виконавчих органів міських рад щодо регулювання цін (тарифів) [Електронний ресурс]: постанова Кабінету Міністрів України № 1548 від 25.12.1996. – Режим доступу : <http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/KP961548.html> .
3. Хлеб – всему ... головная боль [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <<http://www.uc.kr.ua/fresh/2840/>>.
4. Хлебопекарная отрасль Украины: жизнь в условиях перманентного кризиса [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <<http://www.apk-inform.ru/showart.php?id=71355>>.
5. Про роботу хлібопекарської галузі за перші 4 місяці 2010 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/KP961548.html>.

Отримано 01.10.2010. ХДУХТ, Харків.
© Л.І. Безгінова, Р.М. Бугріменко, 2010.